

Gleb Struve

Apie „Mes“ ir Zamiatiną

1946 m. sausio 25 d. *Tribune* Glebas Struvė papildė Orwello pastabas apie „Mes“ ir Zamiatiną.

Gal galėčiau pridurti keletą minčių ir faktų prie George'o Orwello rašinio apie Zamiatino knygą „Mes“ (*Tribune*, sausio 4 d.), kuri, sutinku, nėra didi, bet neabejotinai svarbi ir įdomi, verta šios šalies skaitytojų dėmesio?

Nėra jokių abejonių, kad šioje antiutopinėje satyroje Zamiatinas turėjo galvoje Sovietų Sąjungą, kur jau 1922 m. buvo vienos partijos diktatūra, ir kad knyga uždrausta įžvelgus joje išpuolį prieš sovietų valstybę. Nors knyga iki šiol neišleista originalo kalba (ir aš nežinau, ar rankraštis apskritai yra išlikęs), vienu metu sovietų kritikai ją laisvai aptarinėjo. Žinoma, gali būti, kad kai kuriuos Zamiatino ateities valstybės bruožus pasufleravo kylantis Mussolinio fašizmas. Nors gyvenimo sąlygos Zamiatino „Vieningojoje Valstybėje“ svarbiais atžvilgiais skiriasi nuo tų, kokios iš tikrųjų buvo susiklosčiusios SSRS knygos rašymo metu, bet autorius dėmesį sutelkė į tuos aspektus, kuriuos laikė neišvengiamomis ir logiškomis šiuolaikinio totalitarizmo pasekmėmis. Jeigu knyga būtų buvusi parašyta po Hitlerio atėjimo į valdžią, visiškai

įmanoma, kad sovietų valdžia būtų leidusi jai išvysti dienos šviesą ir netgi būtų sveikinusi kaip galingą antausį nacių valstybei. Ji svarbi ne tiek tuo, kas aprašoma, kiek tuo, kas pranašaujama.

Kita vertus, Orwellas teisis sakydamas, kad ši knyga kartu yra ir protestas prieš vyraujančią mūsų mašinų amžiaus dvasią. Zamiatinui atrodė, kad šiuolaikinė civilizacija žengia į aklavietę, ir kartais jis netgi laukė atsirandant naujo Atilos kaip vienintelio žmonijos išgelbėtojo. Įdomu, kad Zamiatinas iš profesijos buvo laivų statybos inžinierius ir kad į Angliją atvyko per 1914–1918 m. karą Rusijos vyriausybės siuntimu, kaip ledlaužių specialistas. Matematinis lavinimas ryškiai justis visuose jo kūrinuose. Viena iš Orwello minių satyrų apie Angliją – apysaka „Saliečiai“, kurioje pašiepiamas anglų pasipūtimas ir miesčioniškumas. Kiek žinau, ji buvo išversta į anglų kalbą, bet leidėjai ją atmetė dėl „antiangliškos“ pakraipos.

Tarp kitų Zamiatino kūrinių yra satyrinė pjesė „Šventojo Domyko ugnys“, daugelio manymu, nukreipta į sovietų ČėKa. Tiesa, jos veiksmas vyksta Ispanijoje, inkvizicijos laikais, ir, skirtingai nuo „Mes“, ją buvo leista išspausdinti. Dėl to, kad parašė „Mes“, ir apskritai dėl savo neortodoksiškos laikysenos Zamiatinas pateko į nemalonę, sovietų valdžia jį paskelbė „vidaus emigrantu“ ir galiausiai privertė (ar leido) emigruoti (rodos, apie 1930-uosius). Jo paskutinė, Paryžiuje rašyta knyga buvo apie Atilą. Vienu metu Zamiatinas, kaip plunksnos meistras, darė didelę įtaką jauniems sovietų rašytojams ir buvo Sovietinių rašytojų sąjungos pirmininkas**.

Iš anglų kalbos vertė *Arvydas Sabonis*

* Šventojo Domyko ugnimis buvo vadinami inkvizicijos laužai. (*Vert. past.*)

** Iš tikrųjų Rusijos rašytojų sąjungos, gyvavusios iki 1932 m., Leningrado skyriaus pirmininkas. (*Vert. past.*)

MES

1-as įrašas
Konspektas:

SKELBIMAS. IŠMINTINGIAUSIOJI IŠ LINIJŲ. POEMA

Tiesiog imsiu ir perrašysiu – žodis į žodį – tai, kas šiandien buvo išspausdinta Valstybės Laikraštyje:

„Po 120 dienų bus baigta „Integralo“ statyba. Artinasi didi istorinė valanda, kai pirmasis „Integralas“ šaus aukštyn į Visatos erdvę. Prieš tūkstantį metų jūsų protėviai Vieningosios Valstybės vardu didvyriškai užvaldė visą Žemės rutulį. Jums teks įvykdyti dar šlovingesnę žygdarbį: integruoti neaprėpiamą Visatos lygtį stikliniu, elektra ir ugnimi alsuojančiu „Integralu“. Jums lemta uždėti išganingąjį proto jungą kitose planetose gyvenančioms – galimas daiktas, dar gūdžios laisvės sąlygomis – nežinomoms būtybėms. Jei jos nesupras, kad nešame joms tiksliai matematiškai apskaičiuotą laimę, turėsime jas jėga priversti būti laimingas. Bet prieš žvangindami ginklais mes pirmiausia išbandome žodį.

Rūpintojo vardu visiems Vieningosios Valstybės numeriams skelbiama:

Kiekvienas, kuris jaučiasi galįs, privalo kurti traktatus, poemas, manifestus, odes arba kitokius veikalus, apdainuojančius Vieningosios Valstybės didybę ir grožį.

Tai bus pirmas kroviny, keliausiantis „Integralu“.

Tegyvuoja Vieningoji Valstybė, tegyvuoja numeriai, tegyvuoja Rūpintojas!“

Rašau tai ir jaučiu – skruostai degte dega. Taip: integruoti grandiozinę Visatos lygtį. Taip: atlenkti pirmąją kreivę, ištiesinti ją pagal liestinę – asimptotę, paversti tiese. Nes Vieningosios Valstybės linija – tiesė. Didinga, dieviška, tiksliai, išmintinga tiesė – išmintingiausioji iš linijų...

Aš, D-503, „Integralo“ statytojas. Aš – tik vienas iš daugelio Vieningosios Valstybės matematikų. Prie skaičių įpratusi mano plunksna bejėgė išgauti asonansų ir rimų muziką. Aš tik bandysiu užrašyti tai, ką matau, ką galvoju, – tikriau tariant, tai, ką galvojame mes (būtent MES. Ir tebūnie šie užrašai taip vadinami). Bet juk tai bus mūsų gyvenimo, matematiniu požiūriu tobulo mūsų Vieningosios Valstybės gyvenimo, išvestinė. Jei taip, argi tai ne poema? Tiesiog savaime, visai nepriklausomai nuo mano valios? Tikrai taip – tikiu tuo ir žinau.

Rašau ir jaučiu – skruostai degte dega. Turbūt panašiai jaučiasi moteris, pajutusi pirmąjį naujo – dar mažutėlyčio, aklo – žmogeliuko krustelėjimą. Tai aš, o kartu ne aš. Ir ilgas mėnesius teks man maitinti jį savo syvais, savo krauju, o vėliau – skausmingai atplėšti nuo savęs ir padėti Vieningajai Valstybei po kojų.

Tačiau aš pasirengęs. Kaip ir kiekvienas arba beveik kiekvienas iš mūsų. Pasirengęs.

2-as įrašas
Konspektas:

BALETAS. KVADRATINĖ HARMONIJA. IKSAS

Pavasaris. Vėjas iš už Žaliosios Sienos, iš nematomų laukinių lygumų neša geltonas, medingas kažkokių gėlių žiedadulkes. Nuo tų saldžių žiedadulkių džiūva lūpos – vis maga brūkštelėti per jas liežuvium, – visų praeinančių moterų (suprantama, ir vyrų) lūpos turbūt taip pat saldžios. Tai mažumėlę trukdo logiškai mąstyti.

Užtat dangus! Mėlynas, nesuterštas nė vieno debesėlio (na ir keistas gi buvo senųjų skonis, jei jų poetus galėdavo įkvėpti šitie absurdiški, netvarkingi, vienas su kitu kvailiausiai besigrumdantys garų kamuoliai). Aš mėgstu – esu tikras, neapsiriksiu sakydamas: mes mėgstame – tik tokį, sterilų, nepriekaištingą dangų. Tokiomis dienomis visas pasaulis nulietas iš tvirto, amžino stiklo, to paties, kaip ir Žalioji Siena, kaip ir visi mūsų statiniai. Tokiomis dienomis gali išvelgti pačią mėlyniausią daiktų gelmę, kažin kokias anksčiau neregėtas, stulbinamas jų lygtis – išvelgti tai, kas, regis, labai įprasta ir kasdieniška.

Na kad ir tai. Šįryt lankiausi elinge, kuriame statomas „Integralas“, ir staiga išvydau stakles: užsimerkę, užsimiršę ratu sukosi reguliatorių rutuliai; į kairę ir dešinę žybčiodami

lankstėsi skriejikai; išdidžiai pečiais lingavo balansyras; tai kydamas į negirdimos muzikos taktą tūpčiojo skylių kalimo staklių kaltas. Staiga man atsivėrė visas šio grandiozinio, lengvos žydros saulės užlieto mašinų baletu grožis.

Toliau – pats sau: kodėl šitai gražu? Kodėl šokis gražus? Atsakymas: todėl, kad tai nėra laisvas judėjimas, nes giluminė šokio prasmė kaip tik ir yra absoliuti estetinė jo subordinacija, ideali jo nelaisvė. Ir jei tiesa, kad mūsų protėviai pakiliausiomis savo gyvenimo akimirkomis (religinės misterijos, kariniai paradai) atsiduodavo šokiui, tai reiškia tik viena: žmogui nuo seno organiškai būdingas nelaisvės instinktas, ir šiandien mes tik sąmoningai...

Teks baigti vėliau: spragtelėjo numeratorius. Pakeliu akis: be jokios abejonės, O-90. Nepraeis nė pusė minutės, ir ji pati bus čia: manęs – pasivaikščioti.

Mieloji O! – man visada atrodo, kad ji panaši į savo vardą: apytikriai 10 centimetrų žemesnė, nei reikalauja Motiniškoji Norma, todėl visa taip apvaliai nutekinta. Ir rožinė O – burna – prasižiojusi gaudyti kiekvieną mano žodį. Ir dar: apvali, putlutė rievėlė ant riešo – kaip kūdikio.

Jai žengiant pro duris, mano viduje visu pajėgumu tebe-gaudė logikos smagratis, ir aš iš inercijos pradėjau apie formulę, kurią ką tik buvau išvedęs, kuri apėmė ir mus visus, ir mašinas, ir šokį.

– Nuostabu? Ar ne? – paklausiau.

– Taip, nuostabu, pavasaris, – rausvai nusišypsojo man O-90.

Na štai, prašom: pavasaris... Ji – apie pavasarį. Tos moterys... Nutilau.

Apačioje. Prospektas pilnutėlis: Asmeninę Valandą po pietų tokiomis dienomis mes dažniausiai paskiriame papildomam pasivaikščiojimui gryname ore. Muzikos Aparatas, kaip visada, visais trimitais trenkė Vieningosios Valstybės maršą. Lygiomis gretomis, po keturis, koja entuziastingai mušdami taktą, žengė numeriai – šimtai, tūkstančiai numerių melsvomis junifomis*, ant krūtinių – aukšiniai žetonai, kuriuose išgraviruotas kiekvieno ir kiekvienos valstybinis numeris. Ir aš – mes, ketvertas, – viena iš nesuskaičiuojamų šio galingo srauto bangų. Man iš kairės O-90 (koks nors prieš tūkstantį metų gyvenęs plaukuotas protėvis ją veikiausiai būtų vadinęs tuo juokingu žodžiu „manoji“); iš dešinės – kažkokie du nepažįstami numeriai, vyriškas ir moteriškas.

Palaima spindintis mėlynas dangus, miniatiūrinės vaikiškos saulutės kiekviename žetone, mąstymo beprotybės neapniaukti veidai... Spinduliai – suprantate: viskas iš tos pačios švytinčios, šypsančios materijos. O vario taktai: „Tra ta ta tam. Tra ta ta tam“, – tai saulėje tviskantys variniai laiptai, ir su kiekviena pakopa jūs kylate vis aukščiau, į svaigulingą mėlį...

Tai va, visai taip pat, kaip buvo rytą, elinge, vėl pamačiau – lyg pirmą kartą gyvenime, – pamačiau viską: nepriekaištingai tiesias gatves, spinduliais trykštantį grindinio stiklą, dieviškus perregimų būstų gretasienius, kvadratinę pilkai žydrų gretų harmoniją. Tarsi ne kartą kartos, o aš –

* Žodis greičiausiai kilęs iš senovinio *uniformes*.

būtent aš – įveikiau senąjį Dievą ir senąjį gyvenimą, tarsi būtent aš visa tai sukūriau, aš – tarsi bokštas, bijau net alkūnę kilstelėti, kad aplink nepažirtų sienų, kupolų, mašinų nuolaužos.

Paskui sekundė – šuolis per šimtmečius iš + į -. Prisiminiau (turbūt asociacija kontrasto principu) – staiga prisiminiau muziejuje matytą paveikslą: tuometis, dvidešimto amžiaus prospektas, kurtinamai marga, raizgi žmonių, ratų, gyvūnų, afišų, medžių, spalvų, paukščių maišalynė... O juk kalbama, kad šitaip buvo iš tikrųjų. Galėjo būti. Tai man pasirodė taip neįtikima, taip absurdiška, kad neišlaikiau ir staiga nusikvatojau.

Ir tą pačią akimirką aidas – juokas – iš dešinės. Atsisuku: tiesiai man į akis – balti, nepaprastai balti ir aštrūs dantys, nepažįstamas moters veidas.

– Atleiskite, – tarė, – bet jūs su tokiu įkvėpimu žvalgėtės aplink – lyg koks mitinis dievas septintąją tvėrimo dieną. Man regis, esate įsitikinęs, kad ir mane sukūrė ne kas kitas, kaip jūs. Esu pamaloninta...

Ir tarė – be menkiausios šypsenėlės, galima sakyti, net pagarbiai (galbūt ji žino, kad esu „Integralo“ statytojas). Tik nesuprantu: akyse ar antakiuose kažin koks keistas erzinančias iksas, ir niekaip negaliu jo perprasti, rasti jo skaitmeninės išraiškos.

Kažkodėl sutrikau ir truputį painiodamasis pabandžiau pateikti logišką savojo juoko motyvaciją.

– Visiškai aišku, kad šis kontrastas, ši neperžengiama bedugnė tarp mūsų ir praeities...

– O vis dėlto: kodėl neperžengiama? (Kokie balti dantys!) Virš bedugnės galima nutiesti tiltelį... Tik įsivaizduokite: būgnas, batalionai, gretos – šitai juk taip pat buvo, – vadinasi...

– Žinoma taip! – sušukau (stebėtinai telepatijos atvejis: ji – galima sakyti, žodis žodinė – pakartojo tai, ką rašiau prieš pasivaikščiojimą). – Suprantate: net mintys. Taip yra todėl, kad niekas nėra „vienas“, tik „vienas iš mūsų“. Mes tokie vienodi...

Ji:

– Jūs įsitikinęs?

Pamatęs smailų prie smilkinių pašokusių antakių kampaną – kaip dygūs ikso ragučiai, – vėl kažkodėl sumišau, dirselėčiau į dešinę – ir...

Man iš dešinės – ji, plona, aštri, lanksti kaip šmaikštis, I-330 (dabar matau jos numerį), man iš kairės – O, visai kitokia, vienu apskritimų, su kūdikio rievele ant riešo; o kraštinis mūsų ketverte – nepažįstamas vyriškas numeris, kažkoks dukart lenktas, kaip raidė S. Visi skirtingi...

Toji, dešinėje, I-330, regis, pagavo mano žvilgsnį ir – atsidūsėdama:

– Taip... Deja!

Iš esmės jos „deja“ buvo pasakyta vietoje. Tačiau ir vėl kažkas – lyg jos veide, lyg balse... Aš – tai man nebūdinga – šiurkščiai kirtau:

– Ir visai ne „deja“. Mokslas žengia į priekį, ir aišku – jei ne dabar, tai po penkiasdešimties ar šimto metų...

– Net ir nosys...